

УДК 002.2+655.4

ВИВЧЕННЯ ПОПИТУ НАСЕЛЕННЯ НА ЛІТЕРАТУРУ ЗА МІСТКІСТЮ КНИЖКОВОГО РИНКУ В ЗАГАЛЬНОМУ ОБСЯЗІ ТА АСОРТИМЕНТНІЙ СТРУКТУРІ

Г.І. Глотова

Висвітлюються методичні підходи до визначення місткості ринку друкованих видань за вимірниками їх товарної пропозиції та реалізованого попиту. Методика доповнюється статистичними даними ринку друкованих видань на регіональних ринках України (за адміністративними областями у 1997–1998 рр.).

Освещены методические подходы к определению ёмкости рынка печатных изданий по показателям их товарного предложения и реализованного спроса. Методика дополнена статистическими данными рынка печатных изданий по регионам Украины (в разрезе административных областей в 1997–1998 гг.).

Вивчення ринкового попиту – один з найважливіших напрямів маркетингового дослідження ринку. Попит на книжкову продукцію, як і на товари інших видів, характеризується конкретними просторовими характеристиками (світ, країна, регіон, місто, район тощо) і часовими обмеженнями (поточний і перспективний: на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу). При маркетинговому вивченні попиту розрізняють ринковий попит на товари певної групи загалом і на товари конкретного підприємства. За Ф. Котлером [3], з урахуванням усіх названих різновидів попиту, виділено 90 видів вимірювання попиту.

Для маркетингових зацікавлень підприємців важливими є оцінка поточного попиту та прогнозування його на певну перспективу на трьох просторових рівнях товарного ринку – сукупного ринкового попиту, регіонального попиту та фактичного продажу книжкової продукції підприємством. Конкретним вимірником попиту є показник місткості ринку, який може подаватись у натуральному та вартісному виразах. Натуральними показниками вимірювання місткості книжкового ринку є кількість назв видань, наклад (або тираж) одного видання у примірниках, а також сукупний наклад усіх назв видань (загалом в асортиментному розрізі чи по видавництву) у тисячах примірників.

Практично діючою методикою оцінки сукупного та регіонального поточного попиту на книжкову продукцію є статистика продажу за конкретними територіальними та часовими характеристиками. Сьогодні такий облік ведеться Держкомстатом України по підприємствах книготорговельного (без обліку результатів діяльності індивідуальних підприємств) лише за загальним обсягом (відсутність в Україні порядку штрихового кодування книжкових видань елімінує можливість обліку в асортиментній структурі).

У сфері практичної діяльності місткість книжкового ринку та його сегментів є предметом постійного вивчення й аналізу видавцями та книготорговельними посередниками, що формують товарну пропозицію ринку. Рівень цього показника на сегментах книжкового ринку (територіальних – по областях і товарних – за асортиментними групами) обумовлює можливість та напрями підприємницької діяльності у сфері книжкового бізнесу. За умов відсутності в Україні концентрованої діяльності з маркетингових досліджень книжкового ринку (наприклад, у межах Асоціації видавців або комерційних консалтингових структур) кожен підприємець самотужки доступними йому методами аналізує стан книжкового ринку. В основному використовуються спостереження за наявним на ринку асортиментом книжкових товарів, інтенсивністю та динамікою їх продажу. Рідше для прогнозування можливого продажу функціональної книги (навчальної, наукової, виробничої тощо) вивчається інформація статистичних довідників про потенційне коло читачів.

У часописі “Книжкові справи” була зроблена спроба започаткувати системний моніторинг книжкового ринку. Так, у першому випуску його запропоновано аналіз місткості книжкового ринку України за 1997 р. у регіональному розрізі на основі оцінки рівня пропозиції книжкової продукції видавництвами областей на одного платоспроможного їх мешканця.

Такий методичний підхід є правильним і відображає один з етапів та оцінки стану книжкового ринку, а саме: вимірювання рівня товарного забезпечення попиту населення на літературу. У даній статті скорельовано результати редакційних дослідницьких пошуків з показниками місткості регіональних книжкових ринків, визначених автором методом оцінки реалізованого попиту на літературу по областях України (табл. 1).

Таблиця 1

Місткість регіональних ринків друкованих видань України в 1997–1998 рр.

Регіональний книжковий ринок (по областях)	Купівле-спроможне населення, тис. чол.	Місткість книжкового ринку						
		за пропозицією в 1997 р.		за попитом у 1997 р.			за попитом у 1998 р.	
		загальний виданий в області тираж книг, тис. прим.	видано книг на одного купівле-спроможного мешканця, прим.	реалізовано друкованих видань, млн.грн.	реалізовано книжкової продукції, тис.прим.	реалізовано книг на одного купівле-спроможного мешканця, прим.	реалізовано видань на душу населення, грн.	продано вітчизняних видань у роздріб, млн. грн.
Автономна Республіка Крим і Севастополь	194,4	974,4	5,0	20,2	24286,6	12,5	10	20,1
Вінницька	148,8	29,4	0,2	11,1	1330,7	8,9	6	10,5
Волинська	93,0	52,8	0,6	6,1	732,5	7,9	7	6,0
Дніпропетровська	345,6	998,2	2,9	27,1	3251,5	9,4	8	27,5
Донецька	496,8	4874,6	9,8	34,5	4137,5	8,3	8	34,4
Житомирська	148,8	224,2	1,5	9,4	1123,1	7,5	6	8,9
Закарпатська	93,0	215,8	2,3	4,3	523,9	5,6	4	4,4
Запорізька	172,8	151,9	0,9	18,5	2225,0	12,8	9	17,6
Івано-Франківська	111,6	42,8	0,4	6,3	755,6	6,7	5	6,5
Київ та Київська область	485,4	29911,3	61,0	74,1	8887,3	18,3	7	5,8
Кіровоградська	130,0	76,6	0,6	7,3	869,8	6,7	7	8,0
Луганська	427,8	96,9	0,2	8,1	971,5	2,3	4	8,0
Львівська	316,2	1662,4	5,3	22,4	2690,0	8,5	9	22,1
Миколаївська	167,4	12,2	0,1	7,8	938,0	5,6	7	8,6
Одеська	183,6	371,0	2,0	22,9	2750,0	15,0	10	22,8
Полтавська	186,0	77,1	0,4	12,2	1462,7	7,9	8	10,9
Рівненська	111,6	28,5	0,3	6,0	718,8	6,4	6	6,2
Сумська	167,4	222,4	1,3	9,1	1120,9	6,7	7	8,8
Тернопільська	159,5	1674,2	10,5	7,0	841,4	5,3	7	7,4
Харківська	446,4	9430,5	21,1	20,2	2428,0	5,4	6	17,9
Херсонська	148,8	5,7	0,04	7,4	890,4	5,9	7	8,1
Хмельницька	148,8	85,1	0,6	8,8	1051,0	7,0	6	7,8
Черкаська	148,8	22,1	0,2	10,7	1282,4	8,6	7	10,1
Чернігівська	74,4	104,9	1,4	5,4	643,7	8,6	7	8,6
Чернівецька	148,8	86,7	0,6	9,1	1087,4	7,3	6	5,2

Для розрахунків використано дані Державного комітету статистики України про роздрібний товарооборот друкованих видань Книжкової палати України [4]. Окрім того, автором розраховано коефіцієнти приведення показників у першому числі часопису та Держкомстату України до сумірності. Порівняння показників місткості ринку за оцінкою товарної пропозиції та попиту виконано за даними табл.1, в якій графи 2, 3, 4 заповнені при використанні матеріалів часопису "Книжкові справи" (число 1, с.8), а графа 5 – відомостей Держкомстату. Показник продажу книжкової продукції в тисячах примірників розраховано з даних про реалізацію друкованих видань у грошовому виразі, скоректованих на середньозважену ціну одного примірника видання та питому вагу продукції в загальному тиражі видань (середню ціну книги прийнято 7 грн., періодичного видання – 1,5 грн., газети – 0,3 грн.; питома вага друкованих видань кожної з названих груп у загальній кількості примірників тиражу визначена за відомостями Книжкової палати України). Використання в статті коефіцієнтів приведення для визначення кількості реалізованих книг на одного купівлеспроможного мешканця зумовлює певну похибку у визначеній його абсолютній величині. Проте автор не претендує на абсолютно реальну картину, а лише на висвітлення методичних підходів до оцінки місткості ринку та основних тенденцій його стану.

Порівняльний аналіз показників виданих і проданих в області книг за тиражем (графи 3 і 6) та кількістю примірників на одного платоспроможного мешканця (графи 4 і 7) підтверджує висновок працівників редакції часопису „Книжкові справи” (число 1) про наявність областей „донорів” і „реципієнтів” книжкової продукції.

У цілому розраховані показники реалізації книг на одного платоспроможного мешканця, незважаючи на певну їх наближеність до абсолютно реальних, майже повністю корелюються з визначеними Державним комітетом статистики показниками продажу друкованих видань на душу населення України (у загальному числі) за 1998 р. У табл. 1 (графи 8, 9) показник реалізації друкованих видань на душу населення розраховано у Держкомстаті, виходячи із загальної кількості населення областей. Порівнюючи графи 7 і 8, спостерігаємо відповідність тенденцій попиту на ринках книжкової продукції і друкованих видань. Найвищий купівельний попит на друковані видання проявляють мешканці тих же міст і областей, що й на книжкову продукцію.

Цікавою є статистика продажу вітчизняних видань у загальному обсязі товарообороту. Відмічено, що у роздріб продається 88,6% вітчизняних видань з усієї кількості друкованих. Разом з тим, доцільно врахувати, що серед періодичних, особливо газетних, видань значно більша частка реалізації вітчизняної продукції.

Фахівці в галузі книжкової справи неодноразово зазначали, що місткість книжкового ринку України лише на 50% забезпечується національним книговидавництвом [5]. Співвідношення сумарних показників у табл.1 близькі до названої цифри, а фактично перевищують її (через майже повну відсутність у їх величині статистики позамагазинного продажу (на книжкових виставках і базарах), а також через відсутність у наведених даних статистики товарних запасів друкованих видань на початок облікового періоду). У статті свідомо не наводиться цифра розрахованого співвідношення, оскільки використані автором коефіцієнти приведення дещо змінюють реальну картину, яку можна було б одержати при накопиченні бази даних шляхом збору прямих показників з продажу періодичних і газетних видань.

Інформаційним доповненням до аналізу частки продажу вітчизняних видань у загальній місткості ринку видавничої продукції (за попередніми даними, які теж не зовсім повні з вищеназваної причини), може бути офіційна статистика експорту та імпорту Україною книжкової продукції (див. табл. 2). Ці дані складено Держкомстатом України на основі облікових вантажних декларацій Держмитслужби України. Використана в табл. 2 облікова фізична митна одиниця (кг) дозволяє відсліджувати географію зовнішньоекономічної книготорговельної діяльності, проте не забезпечує можливості порівняти в сумірних одиницях з показником табл. 1 (графа 9) дані про частку продажу імпортової літератури на книжковому ринку України.

Таблиця 2

Експорт та імпорт Україною книжкової продукції в 1998 р.

Всього видань, тис. кг, %	Країни світу							
	Пострадянські		Європа		Азія		Америка	
	разом	у т.ч. Росія	разом	у т.ч. Німеччина, Португалія, Італія, Словаччина	разом	у т.ч. Китай, Ізраїль, Туреччина	разом	у т.ч. США
ЕКСПОРТ								
2770,7	2703,3	2597,0	30,5	29,3	31,2	30,3	4,9	3,3
100,0	97,6	93,7	1,11	1,1	1,12	1,1	0,18	0,12
ІМПОРТ								
7540,2	4023,7	3527,4	3175,2	1229,4	266,6	195,9	296,8	286,9
100,0	53,4	46,8	47,7	16,3	3,5	2,6	3,9	3,8

При широких зовнішньоекономічних зв'язках України з Європою (домінує Німеччина), Азією (в основному Китаєм, Ізраїлем, Туреччиною), Америкою (переважно США) лівова частка експорту й імпорту книжкової продукції припадає на пострадянські країни. Найактивнішим торговельним партнером на цих теренах є Російська Федерація. При відсотково нижчому імпорту видань з Росії в загальній сумі їх ввезення вивезення в Росію перевищує на 0,9 млн. фізичних митних одиниць. Наведені у табл.2 дані у фізичних митних одиницях (кг) не дозволяють доповнити у сумірних одиницях розрахунку дані про частку вітчизняних видань на книжковому ринку України. Використання даних про вартість перевезених через кордон України книжкових товарів у доларах США (які теж наводяться в митних деклараціях) тим більше спотворює баланс між їх імпортом і експортом (ціна партій товару зазначається на рівні внутрішнього ринку держави; у Росії ж, наприклад, середні ціни на книжкові товари, аналогічні з українськими, щонайменше у 2-3 рази нижчі завдяки повному усуненню оподаткування у сфері книжкового бізнесу).

Вивчення стану та тенденцій попиту населення на літературу в асортиментній структурі можна виконувати методами аналізу динаміки продажу книг (фіксування реалізованого попиту) та соціологічного опитування (аналіз потенційного і перспективного попиту). Прогнозування попиту населення на книжкову продукцію в загальному обсязі можна виконувати також методом тренду.

Розрахунок місткості регіональних книжкових ринків в асортиментній структурі виконують книготорговельні структури з комп'ютеризованою системою обліку відвантаження оплати проданих видань, які сьогодні функціонують у потужних гуртових книготорговельних посередників – підприємств „Укркниги”, фірм „А.С.К.”, „Галсервіскнига”, „Оксарт” та ін. Такими даними в розрізі місцевих і локальних ринків володіють окремі роздрібні книготорговельні підприємства. За об'єктивною тенденцією розвитку книготорговельна мережа України прямуватиме до загальної комп'ютеризації як необхідного складника конкурентоспроможності на ринку, а відтак до формування бази даних з продажу видань.

Наведені статистичні матеріали обґрунтовують необхідність значного посилення лобювання в законодавчих органах працівникам сфери книжкової справи позиції щодо державної підтримки вітчизняного книгорозповсюдження.

1. Глотова Г. Попит на літературу за матеріалами соціологічних опитувань // Книжкова тека. 1996. № 3.
2. Книжкові справи. 1999. №1, 2. 3. Котлер Ф., Армстронг Л. и др. Основы маркетинга. К., М., СПб., 1999.
4. Сенченко М. Книговидання України: аналітичний огляд // Палітра друку. 1998. №5.